

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРААС ЦАР ТАХЛЫН НИЙГЭМ, ЭДИЙН
ЗАСГИЙН НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, ИРГЭДИЙН АМЬЖИРГААГ ДЭМЖИХ
ЧИГЛЭЛЭЭР АВСАН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТОЙМ**

(2020 оны 11-р сарын 30-ны байдлаар)

Б.Төмөр-Очир

АГУУЛГА

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРААС ЦАР ТАХЛЫН ҮЕД НИЙГЭМ, ЭДИЙН
ЗАСГИЙН НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, ИРГЭДИЙН АМЬЖИРГААГ ДЭМЖИХ
ЧИГЛЭЛЭЭР АВСАН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТОЙМ:

УИХ-ын шийдвэрүүд:

Нэг. Коронавируст халдварын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх,
нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль

Хоёр. УИХ-ын 2020 оны 04-р сарын 09-ний өдрийн 21-р тогтоол

Гурав. УИХ-ын 2020 оны 04 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 32-р тогтоол

Засгийн газрын шийдвэрүүд:

Нэг. Монгол Улсын Засгийн Газраас цар тахалын үед авч хэрэгжүүлж
буй эхний арга хэмжээ буюу 114-р тогтоол

Хоёр. Монгол Улсын Засгийн Газраас цар тахалын үед авч хэрэгжүүлж
буй хоёр дах арга хэмжээ буюу 167-р тогтоол

Гурав. Монгол Улсын Засгийн Газраас цар тахалын үед авч хэрэгжүүлж
буй гурав дах арга хэмжээ буюу 183-р тогтоол

Цар тахлын үеийн нөхцөл байдлын талаар хийсэн судалгааны тойм:

1. КОВИД-19-ийн нөлөөллийг даван туулах өрхүүдийн арга хэмжээний судалгаа
2. КОВИД-19 цар тахал ба Монголын эдийн засаг судалгаа
3. “Коронавирус ба эдийн засаг” ҮСХ-ны 10-р сарын судалгаа
4. МҮХАҮТ-Хөл хорионы үеийн бизнесийн нөхцөл байдлын судалгааны үр дүн

МОНГОЛ УЛСЫН ТӨРӨӨС ЦАР ТАХЛЫН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, ИРГЭДИЙН АМЬЖИРГААГ ДЭМЖИХ ЧИГЛЭЛЭЭР АВСАН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТОЙМ

Монгол Улсад коронавирусийн анхны тохиолдол 2020 оны 03-р сарны 10-ны өдөр бүртгэгдсэнийг Улсын комиссоос зарлаж байсан бол 2020 оны 11-р сарын 11-ний өдөр дотооддоо халдвар бүртгэгдсэнийг зарлан 2020 оны 11-р сарын 12-ны өдрөөс 2020 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл гамшгаас хамгаалах бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжиж хөл хорио тогтоогоод байна.

Анх шинэ коронавирусийн халдварын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Засгийн Газрын 2020 оны 01-р сарын 26-ны өдрийн “Шинэ коронавирусийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” 30-р тогтоол баталсанаас хойш Монгол Улсын хэмжээнд нийтдээ коронавирусийн цар тахалтай холбоотой 1 хууль, УИХ-ын 4 тогтоол, Засгийн газрын 36 тогтоол батлагдсан байна.

Дэлхийн эдийн засагт КОВИД-19 цар тахлаас үүдсэн хямрал үүсээд байна. Энэхүү цар тахалаас үүдэлтэй хямралаас сэргийлэхийн тулд улс орнуудын бодлого тодорхойлогчид шуурхай ажиллаж байна. Цар тахлын нөлөө нь манай улсын нийгэм, эдийн засгийн байдалд шууд болон шууд бусаар сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа бөгөөд эдгээр хууль, тогтоолоор КОВИД-19-ийн нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөг бууруулах, тархалтыг зогсоох, хариу арга хэмжээг Монгол Улсын төрөөс шуурхай, шат дараатай арга хэмжээнүүд авсаар байна.

Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газраас цар тахлын нийгэм эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах хариу арга хэмжээний хүрээнд гаргасан шийдвэрүүд, авсан арга хэмжээний тойм:

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ШИЙДВЭРҮҮД

Нэг. Коронавируст халдварын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль¹⁶⁷

2020 оны 4 сарын 29-нд баталсан уг хуулийн зорилт нь коронавируст халдварын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгмийн эрүүл мэндийг хамгаалах, хүний эрхэд тодорхой хязгаарлалт хийх, холбогдох шийдвэрийг шуурхай гаргах, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, зохион байгуулалтын асуудлыг Засгийн газар онцгой журмаар шийдвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах юм.

1. Хуулийн үйлчлэх хүрээ болон коронавируст халдварын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах үйл ажиллагаанд баримтлах зарчим, нэр томьёог тодорхойлсон.
2. КОВИД-19 цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах талаар Улсын Их Хурал, Засгийн газар, Улсын Онцгой комисс, Төв банк, арилжааны банк болон бусад төрийн байгууллагаас авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тодорхойлсон.
3. Иргэн, аж ахуйн нэгжийн эрх, үүрэг, үйл ажиллагаанд хориглох зүйлийг тусгасан.
4. Бусад зохицуулалтын хүрээнд хандив, эд хөрөнгийн дайчилгаа, хуулийн үйлчлэх хугацаа зэргийг тусгасан.

¹⁶⁷ <https://www.legalinfo.mn/law/details/15312?lawid=15312>

Хоёр. УИХ-ын 2020 оны 04-р сарын 09-ний өдрийн 21-р тогтоол¹⁶⁸

КОВИД-19-ийн цар тахлын үед иргэдийн эрүүл мэнд, орлогыг хамгаалах, ажлын байрыг хадгалах, эдийн засгийг идэвхжүүлэх багц арга хэмжээний тухай тогтоолыг баталснаар дараах цогц асуудлыг зохицуулсан эрх зүйн орчныг бий болгов.

2020 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс 2020 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд:

1. Төрийн албан хаагч, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдэд ажилладаг иргэдээс бусад иргэдийн олсон цалин, хөдөлмөрийн хөлс, шагнал, урамшуулал болон тэдгээртэй адилтгах хөдөлмөр эрхлэлтийн орлогод ногдох хувь хүний орлогын албан татварыг чөлөөлөх;
2. Сайн дураар даатгуулсан иргэний хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцүү орлогод ногдох тэтгэвэр, тэтгэмж, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын шимтгэлийг чөлөөлж, даатгуулагчийг мөн хугацаанд шимтгэл төлснөөр тооцох;
3. Үйл ажиллагаа нь доголдож, орлого нь буурч байгаа боловч ажлын байрыг хадгалсан, мөн хуульд заасан хугацаанд нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн тайлан ирүүлсэн төрийн байгууллагаас бусад хуулийн этгээдэд ажиллаж байгаа даатгуулагчийн төлөх тэтгэвэр, тэтгэмж, ажилгүйдэл болон үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын шимтгэлийг чөлөөлөх ба даатгуулагчийг мөн хугацаанд шимтгэл төлснөөр тооцох;
4. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар ногдох орлогын нийт дүн нь өмнөх татварын жилд 1.5 тэрбум төгрөгөөс бага байсан төрийн болон орон нутгийн өмчит, түүний оролцоотой хуулийн этгээдээс бусад албан татвар төлөгчийн олсон орлогод ногдуулан тайлагнасан аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг чөлөөлөх;
5. КОВИД-19 цар тахлын улмаас өөрөөс үл хамаарах шалтгаанаар, төрийн эрх бүхий байгууллагын шийдвэрээр үйл ажиллагаа нь зогссон, мөн 2020 оны 2, 3 дугаар сарын үйл ажиллагааны борлуулалтын орлого нь өмнөх оны мөн үеэс 50 ба түүнээс дээш хувиар буурсан аж ахуйн нэгжүүд ажлын байрыг хадгалж байгаа бол уг аж ахуйн нэгжийн даатгуулагч иргэнд 2020 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс 2020 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэлх хугацаанд ажилгүйдлийн даатгалын сангаас сар бүр 200.0 /хоёр зуун/ мянган төгрөгийн дэмжлэг олгох;
6. 2020 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2020 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд ногдуулж тайлагнасан боловч хуульд заасан хугацаанд нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөөгүй төрийн болон аж ахуйн нэгж, байгууллагыг Зөрчлийн тухай хуулийн 10.17 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан торгох шийтгэлээс чөлөөлөх;
7. 2020 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2020 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд татвар төлөгчийн хуулийн дагуу ногдуулан тайлагнасан төлбөл зохих татварыг хуульд заасан хугацаанд төлөөгүй тохиолдолд уг хугацаанд ногдуулах татварын алданги, торгуулиас тухайн татвар төлөгчийг нэг удаа чөлөөлөх;

¹⁶⁸ <https://www.legalinfo.mn/law/details/15236?lawid=15236>

8. 2020 оны 02 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2020 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд зах, худалдааны төв болон худалдаа, үйлдвэр, үйлчилгээ, хувийн сургууль, цэцэрлэг, хүүхэд харах үйлчилгээний зориулалтаар байр, талбай түрээслүүлсэн албан татвар төлөгч түрээсийн төлбөрөө бууруулсан тохиолдолд бууруулсан хэмжээгээр түрээсийн орлогод ногдуулах аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хөнгөлөлт эдлүүлэх;
9. 2020.03.01-2020.06.30-ны хооронд стратегийн зарим хүнсний барааг импортлоход гаалийн болон импортын барааны нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх;
10. Дотоодын аж ахуйн нэгжийг дэмжих зорилгоор төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр худалдан авах бараа, ажил, үйлчилгээний сонгон шалгаруулалтыг хийхдээ нэн тэргүүнд үндэсний үйлдвэрлэгчийг шалгаруулах зарчим баримтлах зэрэг зохицуулалт болно.

Гурав. УИХ-ын 2020 оны 04 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 32-р тогтоол¹⁶⁹

КОВИД-19-ийн цар тахлын үед санхүү, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн үйлчилгээнд цахим шилжилт хийх арга хэмжээний тухай:

Монгол Улсын урт хугацааны тогтвортой өсөлтөд дэмжлэг үзүүлж, үүсэх эрсдэлээс хамгаалж, санхүүгийн чадвартай байх, эрүүл, тогтвортой, зохистой засаглал бүхий банкны салбарыг бий болгох шинэчлэлийн хөтөлбөрийг гаргаж, хэрэгжүүлэх, зээл, санхүүжилтийн хүү болон эх үүсвэрийн зардлыг бууруулах, цар тахлын үед төрөөс нийгмийн шаардлагатай хэсэгт хөнгөлөлт, дэмжлэг үзүүлэх, хүн амын эрүүл мэнд улсын аюулгүй байдлын төлөө эрсдэл гарган тасралтгүй ажиллаж байгаа төрийн үйлчилгээний болон төрийн тусгай албан хаагчдад ипотекийн зээлийн тусгай бүтээгдэхүүн гаргах, жижиг дунд үйлдвэрийн зээлд төрөөс гаргах батлан даалт болон улсын гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх, банкны бус санхүүгийн салбарыг зохицуулах, малчдын орлогыг нэмэгдүүлэх, ноолуурын салбарын дотоодын үйлдвэрлэлийг хамгаалах зорилгоор ноолуурын түүхий эдийн нөөц бүрдүүлэх, ноолуурын үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд хөнгөлөлттэй зээл олгох, ноолуурын экспортыг дэмжих чиглэлээр ноолуурыг хилийн бүх боомтуудаар саадгүй нэвтрүүлэх, холбогдох хураамжуудын хэмжээг “0” болгох, малчдын орлого болон үндэсний үйлдвэрүүдийг дэмжих зорилгоор ноолуурын зах зээлийн суурь үнэ дээр 1 кг тутамд 20 000 төгрөгийн урамшууллыг малчин өрх бүрд олгох зэрэг арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчиныг бүрдүүлсэн.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ШИЙДВЭРҮҮД

Нэг. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020 оны 03-р сарын 27-ны өдрийн 114-р тогтоол:

Эдийн засгийг дэмжих чиглэлээр авах зарим арга хэмжээний тухай¹⁷⁰

1. 2020 оны 04 сарын 01-нээс 10-р сарын 01-ний өдөр хүртэл зургаан сарын хугацаанд аж ахуйн нэгж, компаниудыг НДШ-ээс чөлөөлөв
2. 2020 оны 04 сарын 01-нээс 10-р сарын 01-ний өдөр хүртэл зургаан сарын хугацаанд ажилтан, албан хаагчдын цалин, хөлст ХХОАТ ногдуулахгүй байх,

¹⁶⁹ <https://www.legalinfo.mn/law/details/15310>

¹⁷⁰ <https://www.legalinfo.mn/law/details/15279?lawid=15279>

3. 2020 оны 04 сарын 01-нээс 10-р сарын 01-ний өдөр хүртэл зургаан сарын хугацаанд албан татвар ногдох орлогын дүн нь өмнөх татварын жилд 1.5 тэрбум төгрөгөөс бага албан татвар төлөгчдийг ААН-ийн ОАТ-аас чөлөөлөв.
4. КОВИД-19 халдвараас шалтгаалан үйл ажиллагаа нь доголдож, орлого нь буурч байгаа боловч ажлын байраа хадгалсан хувийн хэвшлийн ажилтан бүрт гурван сарын хугацаанд сар бүр 200,000 төгрөгийн бэлэн мөнгөний дэмжлэг олгох,
5. Ноолуур бэлтгэлийн цаг болсонтой холбогдуулан, малчдын амьжиргааг дэмжих зорилгоор ноолуур худалдан авагч, бэлтгэгчдэд 3% хүүтэй нэн хөнгөлөлттэй зээл олгох
6. Хүүхдийн мөнгийг гурван сарын хугацаанд 10,000 төгрөгөөр нэмэгдүүлж олгох,
7. 2020 оны 04-р сарын 15-ны өдрөөс бензин, шатахууныг литр тутамд 300, түүнээс дээш төгрөгөөр бууруулах зэрэг дэмжлэгүүд

Хоёр. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020 оны 05-р сарын 06-ны өдрийн 167-р тогтоол

КОВИД-19 цар тахлын үед төсвийн Зохицуулалт хийх зарим арга хэмжээний тухай¹⁷¹

1. 0-18 насны хүүхэд бүрт 04 дүгээр сарын 01-нээс 10 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг 70,000 төгрөгөөр нэмэгдүүлж 100,000 болгон олгох
2. Хүнсний хангамж зайлшгүй шаардлагатай өрхийн гишүүн-иргэнд олгож байгаа хүнсний талоныг 05 дугаар сарын 01-нээс 10 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл хоёр дахин нэмэгдүүлнэ. Ингэснээр 122 мянган насанд хүрэгч 32,000 төгрөг, 118 мянган хүүхэд тус бүр 16,000 төгрөгийн хүнсний талоны дэмжлэг үзүүлэх
3. Нийгмийн халамжийн сангаас сар бүр дараах иргэдэд олгодог 188 мянган төгрөгийн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийг 05 дугаар сарын 01-нээс 10 дугаар сарын 01-ний өдөр хүртэл хугацаанд тус бүр 100,000 төгрөгөөр нэмэгдүүлж олгох
4. Малчдын орлогыг нэмэгдүүлж, ноолуурын салбарын дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих талаар УИХ-аас өгсөн чиглэлийн дагуу малчдад тушаасан ноолуурын нэг килограмм тутамд 20,000 төгрөгийн урамшуулал олгохоор шийдвэрлэлээ. Урамшууллыг 2019 оны жилийн эцсийн мал тооллогын А данс дахь ямааны тоог үндэслэн олгох зэрэг дэмжлэгт 793.6 тэрбум төгрөг зарцуулахаар тооцож байсан байна.

Гурав. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020 оны 11-р сарын 18-ны өдрийн 183-р тогтоол

Бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлсэнтэй холбогдуулан эдийн засгийг дэмжих чиглэлээр авах арга хэмжээний тухай¹⁷²

1. Хүүхдийн 100 мянган төгрөг 2021 оны долдугаар сарын 1-н хүртэл олгох;

¹⁷¹ <https://www.legalinfo.mn/law/details/15358?lawid=15358>

¹⁷² <https://www.legalinfo.mn/law/details/15730?lawid=15730>

2. 2020.11.01-2021.07.01 хүртэл НДШ төлөөгүй ААН, байгууллагыг алданги, торгуулиас чөлөөлөх хуулийн төслийг боловсруулан Засгийн газрын хуралдаанаар нэн яаралтай хэлэлцүүлэх;
3. ААН, байгууллагын төлбөл зохих татварт алданги тооцохгүй. 2021 оны долдугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэл хуульд заасан хугацаанд төлөөгүй тохиолдолд уг хугацаанд ногдуулах татварын алданги, торгуулиас чөлөөлөх тухай хуулийн төслийг боловсруулан Засгийн газрын хуралдаанаар нэн яаралтай хэлэлцүүлэх;
4. Түрээсийн төлбөрөө бууруулсан нь холбогдох баримтаар тогтоогдож байгаа зах, худалдааны төвийн болон үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, хувийн сургууль, цэцэрлэг, хүүхэд харах үйлчилгээний зориулалтаар байр, талбай түрээслүүлэгчийн түрээсийн орлогод түрээсийн төлбөр бууруулсан хэмжээгээр аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хөнгөлөлтийг 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацаанд эдлүүлэх хуулийн төслийг боловсруулан Засгийн газрын хуралдаанаар нэн яаралтай хэлэлцүүлэх;
5. Хүнсний хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор импортлох бүх төрлийн хүнсний будаа, ургамлын тос, өвс, хүнсний улаан буудай зэрэг импортын барааны гаалийн болон нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас, Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт боловсруулж дотооддоо борлуулсан хүнсний будаа, ургамлын тос, өвс, мал, амьтны бүх төрлийн тэжээлийг нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацаанд тус тус чөлөөлөх хуулийн төслийг боловсруулж, Засгийн газрын хуралдаанаар нэн яаралтай хэлэлцүүлэх;
6. Төрөөс хэрэгжүүлж байгаа орон сууцны ипотекийн хөнгөлөлттэй нөхцөлтэй зээлийн 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацааны үндсэн болон хүүгийн төлбөрийг зээлдэгчийн хүсэлтэд үндэслэн хойшлуулах, ингэхдээ үлдэгдэл төлбөрийн хэмжээг нэмэгдүүлэхгүйгээр зээлийн гэрээний хугацааг сунгах зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Сангийн сайдад даалгаж, Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороонд тус тус зөвлөх;
7. Банк, банк бус санхүүгийн байгууллага, хадгаламж зээлийн хоршооноос иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд олгосон зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрийн хугацааг зээлдэгчийн хүсэлтийг харгалзан нэмэгдүүлсэн хүү, торгууль, алданги тооцохгүйгээр зээлдэгчид ямар нэгэн дарамт үүсгэхгүй байхаар төлбөрийн чадварт нь нийцүүлэн гэрээнд өөрчлөлт оруулах зохицуулалтын арга хэмжээг 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацаанд авч хэрэгжүүлэхийг Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороонд тус тус зөвлөх;
8. Монгол, Хятадын хилийн боомтод хэрэгжүүлж буй “Ногоон гарц”-ын үйл ажиллагааг эрчимжүүлж, ашигт малтмал, газрын тосны экспортыг хэвийн, тасралтгүй явуулах саналыг Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын талд дипломат шугамаар тавьж харилцан тохиролцохыг холбогдох байгууллагуудад даалгах
9. Татвар төлөгчийн хүсэлтээр татварын өрийг тухай бүрд суутгах;
10. Зээлийн батлан даалтын сангийн үйл ажиллагааг хууль тогтоомжид нийцүүлэн, бизнесийг сэргээхэд чиглүүлэх. Тус сангийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх;
11. Төсвийн, төрийн өмчийн байгууллагуудад үйлчилгээ үзүүлсэн иргэд, байгууллагад төлбөрийг шуурхай олгох;

12. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авахдаа Үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих;

13. ААН-ийн үйл ажиллагааг хэвийн явуулахад анхаарах.

Дээрх хууль, тогтоомжийн хүрээнд хийгдсэн шат дараатай арга хэмжээнүүдээс гадна дараах нийгэм эдийн засгийн чиглэлээр үр нөлөөг тооцох судалгаануудыг хийсэн байна.

ЦАР ТАХЛЫН ҮЕИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ТОЙМ

1. КОВИД-19-ийн нөлөөллийг даван туулах өрхүүдийн арга хэмжээний судалгаа¹⁷³

Коронавирусийн өрхөд үзүүлж буй нөлөөг “цаг тухайд нь” хянах зорилгоор Үндэсний статистикийн хороо, Дэлхийн банк хамтран 2020 оны 05-р сарын 22-29 өдрүүдэд 1334 өрх хамрагдсан уг судалгааны үр дүнг тоймловол:

- Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 73 хувь нь 1 сарын сүүлээс хойш орлого багассан, 16 хувь нь ямар орлогогүй болсон гэж хариулсан байна. Энэ нь КОВИД-19-ийн улмаас худалдан авагч цөөрсөн, ажлын байр хаагдсан, ложистик тасалдсантай холбоотой.
- Цалинтай хөдөлмөр эрхлэгчдийн байдал КОВИД-19-ийн нөлөөлөлд харьцангуй бага өртсөн хэдий ч гурван өрх тутмын нэг нь цалингийн орлого буурсан гэж мэдээлсэн байна.
- Судалгаанд хамрагдсан өрхүүдийн 12 хувь ажлын байргүй болсон гэж үзсэн бол 7 хувь нь ХАА-н бус бизнесээ хаахад хүрсэн байна.
- Өрхүүдийн 64 хувь нь хүнсний гол бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ нэмэгдсэнийг дурдсан байна.
- Ядуу өрхүүдийн тэн хагас шахам хувь нь мөнгөгүй, эсвэл үнийн өсөлтийн улмаас сүүлийн 30 хоногт хүнс хоолтой золгох эсэхдээ эргэлзэнгүй байсан байна.

2. КОВИД-19 цар тахал ба Монголын эдийн засаг судалгаа

Фридрих-Эбертийн сангийн захиалгаар МУИС-ийн Эдийн засгийн тэнхимийн Профессор С.Даваасүрэнгийн 2020 оны 08-р сарын 25-нд хийсэн судалгааны тойм

- КОВИД-19 цар тахлаас шалтгаалсан экспортын орлогын бууралтаас шалтгаалан дотоодын аж ахуй нэгжүүдийн орлого буурах нь хөдөлмөрийн зах зээлээр дамжин өрхийн орлогод сөргөөр нөлөөлж байна. Өрхийн орлогын түвшнээс шууд хамаарах өрхийн хэрэглээ, хуримтлал бууран бизнесийн байгууллагуудын орлого, үйл ажиллагаа хумигдах замаар манай улсын эдийн засаг хүндэрч байна.
- Эдийн засгийн уналт, иргэд, аж ахуй нэгжээ дэмжих зорилгоор засгийн газар зардлаа нэмэгдүүлснээр төсвийн алдагдал өсөх, дотоод болон гадаад өр нэмэгдэх томоохон эрсдэл байна.
- 2019 оны 7 сартай харьцуулахад экспортын 17.1 хувийн бууралтад зэсийн баяжмал болон нүүрсний экспорт хамгийн их нөлөөг үзүүлсэн байна.

¹⁷³<https://www.worldbank.org/mn/country/mongolia/brief/world-bank-groups-response-to-covid-19-coronavirus-in-mongolia>

- Цар тахал КОВИД-19-тай холбоотой манай улсын эрсдлийн үнэлгээ эрс муудсаны гол шалтгаан нь Өмнөд хөрш БНХАУ-ын эрэлт багассанаас болон хилийн хязгаарлалтаас шалтгаалан манай улсын нүүрсний үнэ, экспортын хэмжээ буурах нь эдийн засагт бүтцийн эрсдлийг нэмэгдүүлэхээр байгаа талаар EIU (Economic Intelligence Unit) мэдээлсэн.
- Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл ийнхүү 2.2 их наяд төгрөгийн алдагдалтай гараад байна. Харин улсын гадаад өр 2020 оны 6-р сарын байдлаар 30.5 тэрбум ам.доллар буюу ДНБ-ий 220 хувьтай тэнцэж байна. Гадаад өрийн бүтцийг харвал нийт өрийн 37 хувь нь засгийн газрын өр, 10 хувь нь төв банкны өр, үлдсэн 53 хувь нь хувийн хэвшлийн өр байна. Иймээс засгийн газар өөрийн өрийг амжилттай санхүүжүүлэхээс гадна хувийн хэвшлийн аж ахуй нэгжүүд гадаадын өрөө амжилттай төлөх, хямд өртөг бүхий дахин санхүүжилтийг олоход дэмжлэг үзүүлэхэд анхаарч ажиллах шаардлагатай. Учир нь Монголын компаниуд дефолт зарлаж, гадаад валютын албан нөөц шавхагдаж, төгрөгийн ханш огцом унаж, ажил эрхлэлт буурч, иргэдийн амьжиргаа муудаж улмаар ядуурал нэмэгдэнэ.
- Аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд үйл ажиллагаагаа түр хугацаагаар зогсоосон ч түрээсийн төлбөр, цахилгаан, ус, халаалт гэх мэт ашиглалтын зардал, ажилчдын цалин хөлс зэрэг тогтмол зардал гарсаар байна. Тэгэхээр дэмжлэг үзүүлэх замаар хөдөлмөрийн зах зээлээ хамгаалах улмаар иргэдийнхээ амьжиргааг дэмжих арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай.
- Аж ахуй нэгж, өрхийн орлого буурснаар санхүүгийн зах зээл дээрх санхүүжилтийн эх үүсвэр хумигдах, зээлийн эргэн төлөлт муудах зэргээр санхүүгийн хямралд ч хөтөлж байна.
- Бүхэлдээ эдийн засгийн бүхий л секторыг хамарч буй энэ хямралыг давахын тулд макро эдийн засгийн системтэй бодлого чухал. Өөрөөр хэлбэл мөнгөний зохистой бодлогоос гадна төсвийн оновчтой бодлого хэрэгжүүлэх нь эдийн засгийн хямралын нөлөөг бууруулахад ихээхэн ач тустай.
- Ажлын байрыг хадгалах, ажилгүйдлийг нэмэгдүүлэхгүй байх бодлогын арга хэмжээг цаг алдалгүй, тууштай авч хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Учир нь хөдөлмөрийн зах зээл нэгэнт “гэмтвэл” өөрөөр хэлбэл, хөдөлмөрийн зах зээл уналтад орвол буцаж сэргэхдээ удаан байдаг.
- Дунд хугацаанд засаглалыг сайжруулах, макро эдийн засгийн эрүүл бодлого хэрэгжүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг тууштай даллан дуудах, том төслүүдийг зоригтой хөдөлгөх, гадаад худалдааг, тэр дундаа экспортыг урамшуулах, хөнгөвчлөх, доноруудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, өргөжүүлэх, бүтцийн бодлого, реформыг салбар бүрт зөв эрэмбэ, дэс дараалалтай хийх зэрэг өргөн хүрээний ажил засгийн газрын үйл ажиллагаанаас шууд хамаарахаар байна.
- Улсын хөрөнгө оруулалтыг хийхдээ эдийн засгийн болон нийгмийн үр ашгийг гол шалгуур болгон ажиллах. Улсын томоохон хөрөнгө оруулалтын төсөвт авчрах дарамт, энэ чиглэлийн эрсдлийг бууруулахад онцгой анхаарч ажиллах.
- Бүс нутгийн нийлүүлэлтийн, өртгийн сүлжээнд нэгдэх, хамтын ажиллагааны болон чөлөөт худалдааны гэрээ байгуулах. Үүний зэрэгцээ гадаад худалдаанд тулгарч буй хилийн наана болон цаана байгаа саад бэрхшээлийг бууруулах чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ авч ажиллах.

- Эдийн засгийн төрөлжилтийн стратегийг аж үйлдвэрийн бодлоготой уялдуулан хөгжлийн банкны санхүүжилтэд тулгуурлан хэрэгжүүлэх. Ингэхдээ хөдөө аж ахуйн салбарын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, боловсруулах салбарын худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг нээлттэй байлгах зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх.

3. “Коронавирус ба эдийн засаг” ҮСХ-ны 10-р сарын судалгаа¹⁷⁴

Цар тахлын дэгдэлт нь Монгол Улсын эдийн засагт ихээхэн нөлөөлж эхэлсэнийг Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан 10-р сарын “Коронавирус ба эдийн засаг” судалгаанаас харж болно. Тухайлбал:

- Дотоодын нийт бүтээндэхүүн өмнөх оны мөн үеэс (7.3%) их наяд төгрөгөөр буурсан байна. 2020 оны эхний 9 сард уул уурхай, олборлолтын салбарын үйл ажиллагаа 20.7 хувиар буурснаар нийт эдийн засаг агшсан байна.
- Оны эхний 10 сарын байдлаар төсвийн тэнцлийн алдагдал 3.3 их наяд төгрөгт хүрсэн нь татварын орлого буурсантай холбоотой.
- Монгол Улсын нийт ажиллагчдын 53.6 хувь худалдаа, үйлчилгээний салбарт ногдож, Статистикийн бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй ААНБ-ын 40 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа (дотоод худалдаа)-ны салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг учраас энэ салбарт анхаарлаа хандуулах нь чухал болоод байна.
- Дотоод худалдааны нийт борлуулалт 2020 оны эхний 9 сард 15.2 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс 1.7 (9.8%) их наяд төгрөгөөр буурсан байгаа нь иргэдийн худалдан авах чадвар буурч байгааг харуулж байна.
- Хугацаа хэтэрсэн зээлийн өрийн үлдэгдэл 2020 оны 10 дугаар сарын эцэст 1.2 их наяд төгрөг болж, өмнөх сараас 79.5 (6.9%) тэрбум төгрөгөөр, өмнөх оны мөн үеэс 274.1 (28.8%) тэрбум төгрөг буюу 1.9 пунктээр өссөн байна.
- КОВИД-19 цар тахлын сөрөг үр дагаврын нөлөөллөөр гадаад худалдааны нөхцөл муудаж экспорт 2020 оны эхний 10 сард 6.0 тэрбум америк доллар болж, өмнөх оны мөн үеэс 542.5 (8.3%) сая америк доллароор буурсан байгаа нь мэдээж Монгол Улсын экспортын голлох бүтээгдэхүүн зэс 153 сая ам.доллар, нүүрс 976 сая ам.доллараар тус тус буурсан нь голлох нөлөө үзүүлжээ.

Экспортын гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүн, (сая ам.доллараар.)

¹⁷⁴ https://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=covid-19_2020_oct.pdf&ln=Mn

4. МҮХАЙТ-Хөл хорионы үеийн бизнесийн нөхцөл байдлын судалгааны үр дүн¹⁷⁵

МҮХАЙТ-аас хатуу хөл хорионы үед бизнесийн нөхцөл байдлыг үнэлэх зорилгоор 2020 оны 11-р сарын 23-25 өдрүүдэд 3530 ААН, бизнес эрхлэгчдийг хамруулан хийсэн судалгааны тойм

- Хатуу хөл хорио тогтоосон энэ хугацаанд судалгаанд оролцогсдын 66 хувь нь бүрэн зогссон, 22 хувь нь хязгаарлагдмал хүрээнд, 10 хувь нь зайнаас ажиллаж байгаа гэсэн бол дөнгөж 2 хувь нь хэвийн үйл ажиллагаагаа явуулж байна гэсэн бөгөөд 53 хувь нь 1 сараас бага хугацаанд, 31 хувь 1-3 сарын хугацаанд ажлын байрны тоог өөрчлөхгүй хадгалж үлдэх боломжтой гэсэн хариулт өгсөн байна.
- Хатуу хөл хорионы дэглэмийн хугацааг 3 шатлалтайгаар авч, ажлын байр дах нөлөөллийг тодруулахад 11 сарын 12-ны өдрөөс хөл хорионы дэглэм тогтоосноос хойш харин судалгаанд оролцсон аж ахуйн нэгжүүдийн 67 хувь нь ажлын байрны тоонд ямар нэг өөрчлөлт оруулаагүй, 25 хувь нь ажлын байрны тоог бууруулсан ба нийт 7,645 ажлын байр цөөлжээ
- Хатуу хөл хорионы дэглэм тогтоосонтой холбоотойгоор аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгчдэд үүсээд буй хүндрэл, бэрхшээлийн хувьд 24 хувь нь ажлын байраа хадгалах, ажиллагсдын цалин тавих, 21 хувь нь бизнесийн зээлийн эргэн төлөлт хийх, 17 хувь нь хөл хориотой холбоотой төр, засгаас гаргаж буй шийдвэрийн ойлгомжгүй, уялдаа холбоогүй байдал гэсэн бол 16 хувь нь түрээсийн төлбөрөө төлөх нь хамгийн хүндрэлтэй байна гэж хариулжээ.
- Хөл хорионы дэглэм дууссаны дараа бизнесийн үйл ажиллагаагаа сэргээхэд Засгийн газраас ямар дэмжлэг, шийдэл шаардлагатай байгааг тодруулахад судалгаанд оролцсон аж ахуй нэгж, бизнес эрхлэгчдийн 56 хувь нь татвар (НӨАТ)-ын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, 54 хувь нь зээлийн төлбөр, хүү төлөх хугацааг хойшлуулах, 50 хувь нь НДШ-ийн төлбөрийг хөнгөлөх, төлөх хугацааг хойшлуулах, 47 хувь нь санхүүгийн дэмжлэг, 44 хувь нь хөнгөлөлттэй зээл олгож бизнес, эдийн засгаа дэмжих нь зүйтэй байна гэжээ. Түүнчлэн түрээс, аж ахуйн нэгжийн ашиглалтын зардлуудад дэмжлэг үзүүлэх, ажиллагсдын цалин 4 олгоход дэмжлэг үзүүлэх, төрөөс батлан дааж бизнес эрхлэгчдэд бага хүүтэй, урт хугацааны зээл олгох зэргийг нэрлэсэн байна.
- Худалдаа, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын салбарын ажилчид хамгийн хүндээр өртөж байна.

¹⁷⁵ <https://www.mongolchamber.mn/a/493>